

Ένα από τα μακροβιότερα και κατά πάσα πιθανότητα το πλέον αναγνωρισμένο διεθνώς ελληνικό μουσικό σύνολο, το οποίο δημιούργησε και διευθύνει μέχρι σήμερα ο Λυκούργος Αγγελόπουλος, συμπλήρωσε τρεις δεκαετίες δραστηριότητας. Η ιστορία της χορωδίας στην πραγματικότητα ταυτίζεται με αυτή του δημιουργού της, που έχει αφιερώσει τον εαυτό του καταθέτοντας το πανθομολογούμενο αυθεντικό ταλέντο του και την τεράστια καλλιτεχνική του εμπειρία στην προώθηση και πραγμάτωση των στόχων της. Ο γράφων τιμήθηκε να μαθητεύσει κοντά του γι' αυτό ας του συγχαρευθούν οι όποιες συναισθηματικές εκτροπές εντοπισθούν στο κείμενο που ακολουθεί.

Η Ελληνική Βυζαντινή Χορωδία (ΕΛ.ΒΥ.Χ.) ιδρύθηκε με σκοπό τη μελέτη και παρουσίαση της βυζαντινής μουσικής, όπως έφτασε στις μέρες μας μέσω της γραπτής και προφορικής παράδοσης. Την πρώτη επίσημη εμφάνισή της, η χορωδία, την πραγματοποίησε στις 12 Δεκεμβρίου του 1977 στην Beethovenhalle της Βόννης, προσκεκλημένη του WDR, σε μια συναυλία με μικτό πρόγραμμα. Στο πρώτο μέρος της συναυλίας η ΕΛ.ΒΥ.Χ. έψαλλε μια εκλογή Χριστουγεννιάτικων ύμνων, ενώ στο δεύτερο μέρος έγινε η α' παγκόσμια παρουσίαση του έργου του Δημήτρη Τερζάκη "Λειτουργία Προφάνα" με σολίστα το Λ. Αγγελόπουλο. Στη σχέση όμως της χορωδίας και του διευθυντή της με τη σύγχρονη (και όχι μόνο) μουσική θα αναφερθούμε σε επόμενο άρθρο. Η πρωτοεμφανιζόμενη τότε χορωδία έγινε άμεσα αποδεκτή με ενθουσιασμό, από ένα δύσκολο κοινό. Ενθουσιασμό που μέχρι σήμερα προκαλεί παντού όπου δίνει συναυλίες ή συμμετέχει σε λειτουργικές εκδηλώσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Δεν είναι λίγες οι φορές που χρειάστηκε είτε να επαναληφθεί μια συναυλία της, είτε να πραγματοποιηθεί σε χώρο μεγαλύτερο από αυτόν που είχε αρχικά προγραμματιστεί, προκειμένου να μπορέσει να την παρακολουθήσει όλο το ενδιαφερόμενο κοινό, που είχε ξεπεράσει σε μέγεθος τις προσδοκίες των εκάστοτε διοργανωτών. Η επόμενη μεγάλη διεθνής εμφάνιση της ΕΛ.ΒΥ.Χ. είναι προγραμματισμένη για τον ερχόμενο Ιανουάριο στη Νέα Υόρκη όπου, για δεύτερη φορά, θα δώσει συναυλία στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της πόλης.

Η ΕΛ.ΒΥ.Χ., στα 30 χρόνια δραστηριότητάς της, έχει πραγματοποιήσει πάνω από χίλιες πεντακόσιες συναυλίες, λειτουργικές και άλλες εκδηλώσεις στην Ελλάδα και σε πάνω από τριάντα χώρες σε όλο τον κόσμο. Ανάμεσα τους και οι ιστορικές πολύωρες αγρυπνίες στην Ι.Μ.Σινά (1983), στην Κολωνία (1985), στην Ι.Μ.Μεγάλου Σπηλαίου (1987), στην Ι.Μ.Βατοπαιδίου (1992), στον Ι.Ν.Αγ.Δημητρίου Θεσσαλονίκης (1993), στην Ι.Μ.Αρκαδίου (2000) και στην Κρακοβία (2000), που παρά το μήκος τους μεταδόθηκαν ραδιοφωνικά. Κορυφαίο γεγονός ήταν η συμμετοχή της το 2000, στην πανορθόδοξη Θ.Λειτουργία των Χριστουγέννων στη Βηθλεέμ, ενώ επίσης εξαιρετικής ιστορικής και σημασίας ήταν η συμμετοχή της τον Ιούνιο του 2002 στη Θ.Λειτουργία που τέλεσε για πρώτη φορά μετά από πολλούς αιώνες ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ.Βαρθολομαίος στην αρχαία βασιλική του Αγ. Απολλιναρίου in Classe (6^{ος} αι.) στη Ραβέννα.

Η χορωδία έχει ηχογραφήσει στους μεγαλύτερους ραδιοηλεκτρονικούς σταθμούς της Ευρώπης, έχει παρουσιάσει αποσπάσματα αρχαίας ελληνικής μουσικής και παλαιωρωμαϊκού μέλους, ενώ παρουσίασε για πρώτη φορά στα νεότερα χρόνια την παλαιά ακολουθία των "Τριών Παιδών εν καμίνω", από τα ελάχιστα σωζόμενα δείγματα ορθόδοξου λειτουργικού δράματος (περ. 15^{ος} αι.), σε μεταγραφή και ανασύσταση του συνθέτη και ερευνητή Μιχάλη Αδάμη. Από το 1990 άρχισε την ηχογράφηση των απάντων του σημαντικότερου έλληνα συνθέτη του μεσαίωνα Ιωάννη Κουκουζέλη του Μαΐστορος (πιθανόν 13^{ος} αι.). Έχει συμμετάσχει στα φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου το 1987, ενώ από το 1989 ως το 1991 έδινε κάθε χρόνο μια συναυλία στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου. Στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών εμφανίστηκε πρώτη φορά το 1991 και αρκετές φορές από το 1995 έως σήμερα. Το Μάρτιο του 1997 έδωσε τρεις συναυλίες στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης στα πλαίσια της έκθεσης "The Glory of Byzantium" και τον Ιανουάριο του 1998 συμμετείχε στις εκδηλώσεις "Greece of Britain" με συναυλία στο Queen Elisabeth hall του Λονδίνου. Το Μάιο του 2001 έψαλλε με πρωτοβουλία του καθηγητή Αλέξανδρου Λίγκα, επίσης για πρώτη φορά στα νεότερα χρόνια, την ακολουθία του Ασματικού Εσπερινού, στην Οξφόρδη, σε μεταγραφή και αποκατάσταση των Αλ.Λίγκα και Γιάννη Αρβανίτη, ενώ τον Αύγουστο του ίδιου έτους έδωσε για πέμπτη συνεχή χρονιά την επίσημη συναυλία του Διεθνούς Συνεδρίου Σπουδών στο Παρίσι μαζί με το Ensemble Organum. Οι προαναφερθείσες εμφανίσεις αποτελούν μόνο ένα μικρό δείγμα της υπερδραστηριότητας που χαρακτηρίζει την ΕΛ.ΒΥ.Χ. από την ίδρυσή της μέχρι και σήμερα.

Από το 1993 έχουν εκδοθεί στη Γαλλία και στην Ελλάδα περίπου στα δέκα CD's καθώς και πάνω από τριάντα κασέτες με το όνομα της χορωδίας, αποσπώντας πάντοτε κολακευτικές κριτικές από το διεθνές μουσικό τύπο. Σε αρκετές περιπτώσεις έγκυρα μουσικά περιοδικά της έχουν απονεμίσει τη μέγιστη διάκρισή τους (πχ. *fff* του περιοδικού *Diapason*).

Η ιδιαιτερότητα και ο εν πολλοίς βασικός λόγος που η ΕΛ.ΒΥ.Χ. κατόρθωσε να καθιερωθεί διεθνώς σε βαθμό που να αποτελεί παγκοσμίως σύνολο αναφοράς στους τομείς της θρησκευτικής, της παλαιάς και της ανατολικής μουσικής είναι το ότι «θεραπεύει» την βυζαντινή μουσική, κυριολεκτικά τη μεσαιωνική και νεώτερη λόγια μουσική της άλλοτε Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ως τέχνη. Μπορεί να θεωρείται αυτονόητο ότι ένα μουσικό σύνολο υπηρετεί τη μουσική ως τέχνη, για τους γνωρίζοντες όμως τα τεκταινόμενα στο εσωτερικό του ψαλτικού κόσμου είναι κοινό κι ανομολόγητο μουσικό πως αυτό σπανίως συμβαίνει. Η συνηθέστερη αντιμετώπισή της, που συνιστά και ουσιαστική απαξίωσή της από τους ίδιους τους φορείς της, είναι αυτή μιας απλής συνοδευτικής, έως αναγκαίου κακού, ενέργειας της ορθόδοξης λειτουργικής πράξης. Οι ψάλτες (μετά ή άνευ εισαγωγικών) καθίστανται ενίοτε απλοί διεκπεραιωτές μιας υπόθεσης που συχνά χειραγωγείται και τελικά υπονομεύεται και από τον κλήρο όταν αυτός συμπεριφέρεται ως αφεντικό και οι «ψάλται» ως υπάλληλοι της εκκλησίας. Για να μην ανοίξουμε και το κουτί της Πανδώρας όπου κατοικούν πλείστοι των «επιστημόνων» της «Εθνικο-λατρευτικο-τέτοιας Μουσικής μας»...

Η ΕΛ.ΒΥ.Χ. κάτω από την εύστοχη καθοδήγηση του Λ.Αγγελόπουλου τοποθετεί τη μουσική αυτή στο βάθος που της αρμόζει. Παράλληλα με τις αξιόπιστες, κατανυκτικές ή εορταστικές, αλλά πάντα επιβλητικές λειτουργικές της δραστηριότητες, η εξωεκκλησιαστική δραστηριότητά της έχει βοηθήσει τα μέγιστα στο να αποσαφηνιστεί ότι η βυζαντινή μουσική υφίσταται ως ένα αυτόνομο μουσικό μέγεθος, που συνεχώς προκαλεί το ενδιαφέρον όλο και πλατύτερου κοινού, αλλά επίσης μουσικών και συνθετών, καθώς και πραγματικών επιστημόνων ερευνητών, θρησκευτικής μουσικής και όχι μόνον. Η ΕΛ.ΒΥ.Χ. δεν επιδιώκει να νεωτερίσει. Μένει πιστή στην παράδοση, ενώ παράλληλα ποτέ δεν καταφεύγει σε αυτάρεσκους μεγαλόφωνους λαρυγγισμούς που αδικούν τη μουσική προς όφελος της προσωπικής προβολής των ερμηνευτών της, φυσικό επακόλουθο του γεγονότος ότι δεν αντιμετώπισε και δεν αντιμετωπίζει καιροσκοπικά την υψηλή τέχνη την οποία προσφέρει στο κοινό της, εκκλησιαστικό ή μη. Μια απλή ακρόαση μικρών δειγμάτων της δουλειάς της όχι μόνον αποδεικνύει τα παραπάνω αλλά οδηγεί με ασφάλεια και στα παρακάτω συμπεράσματα, που λόγω του ότι το παρόν κείμενο δεν φιλοδοξεί να αποτελέσει μουσικολογική μελέτη θα δοθούν τελείως επιγραμματικά: Αναδεικνύει και υποστηρίζει τη φόρμα των συνθέσεων που ερμηνεύει. Είναι πολύς ο μουσικόφιλος κόσμος που, πίστευε ότι η βυζαντινή μουσική δεν είναι τίποτε άλλο από ένας εκτεταμένος ανιαρός αυτοσχεδιασμός πάνω σε ανατολίζουσες φόρμουλες, και που άλλαξε γνώμη για την ίδια τη μουσική όταν την άκουσε να αποδίδεται σωστά. Στον τομέα της έκφρασης, η ΕΛ.ΒΥ.Χ., γνήσιος φυσικός κληρονόμος και πραγματωτής της διδασκαλίας του μέγιστου Σίμωνος Καρα, δίνει μια σαφή εικόνα των όγκων και των μελισμάτων των συνθέσεων χωρίς να συγχέει τα μεν με τα δε. Γενικά επικρατεί μια οριακά εσφαλμένη περί «ετεροφωνίας» άποψη, που θέλει όλα τα μέλη μιας χορωδίας να ψάλλουν πάνω στον ίδιο μελωδικό σκελετό, με ατομικές διαφοροποιήσεις στο επίπεδο του μικρομελισμού των μελωδιών, με αποτέλεσμα στα αυτιά του ακροατή να φτάνει ένας στατιστικός ήχος, κάτι στο «περίπου». Η ΕΛ.ΒΥ.Χ. αποδεικνύει έμπρακτα ότι ο πλήρης συγχρονισμός και συντονισμός όλων των μελών της χορωδίας είναι εφικτός, αρκεί φυσικά να έχει προηγηθεί η κατάλληλη εκπαίδευση και προετοιμασία... Εντελώς ιδιαίτερο κατά τη γνώμη μας γνώρισμα της συγκεκριμένης χορωδίας ψάλλει στιλιστικά. Διαφορετικά προσεγγίζει τα κείμενα που προέρχονται από την έρευνα και αλλιώς τα νεότερα. Πουθενά στον κόσμο, εξαιρέτως της μικροπαρεκκλησιαστικής μας πρακτικής, δεν νοείται ίδια στρατηγική ερμηνείας μιας σύνθεσης του 14^{ου} αιώνα με αυτήν μιας του 18^{ου} για παράδειγμα. Η ΕΛ.ΒΥ.Χ. βάζει τα πράγματα στη θέση τους, και δεν αντιμετωπίζει το ρεπερτόριο της ως ένα αδιάκριτο συνοθύλευμα παλιών και νέων, παραδοσιακών και επώνυμων, ευτελών και ακριβών υλικών. Θα μπορούσαν να γραφτούν σελίδες επί σελίδων για τη σημασία της δουλειάς της ΕΛ.ΒΥ.Χ. και του διευθυντή της σχετικά με τη χρονική αγωγή, την ποιότητα και ακρίβεια των διαστημάτων, τις εντάσεις, τις εναλλαγές χορωδιακών και σολιστικών φάσεων, τη σκηνική παρουσία, και άλλων πολλών που λόγω των ορίων του παρόντος κειμένου δεν αναφέρονται, τα οποία ωστόσο κατόρθωσαν να πείσουν και το πλέον ανίδεο κοινό ότι η ΕΛ.ΒΥ.Χ. πραγματοποιεί μια «θρησκευτική» μεν, πάνω απ' όλα «τέχνη» δε.

Παράλληλα όμως με την αμιγώς καλλιτεχνική της δραστηριότητα η ΕΛ.ΒΥ.Χ. αποτελεί και ένα μεγάλο σχολείο. Ο γράφων ομολογεί πως πριν έρθει σε επαφή μαζί της, μαθημένος σε μυστικοπαθείς και σοβαροφανείς πρακτικές, πίστευε πως πρόκειται για ένα κλειστό κλαμπ στο οποίο η πρόσβαση για τον μη μυημένο είναι μάλλον αδύνατη. Η πραγματικότητα που βίωσε τον διέψευσε. Δε θα επιμείνω, θα πω μόνο πως κατά τη διάρκεια των δοκιμών της ΕΛ.ΒΥ.Χ. κατάλαβα πραγματικά τι εστί βυζαντινή μουσική και πόσο διδακτικό είναι να παρακολουθείς απλά και μόνο τα, έτσι κι αλλιώς άρτια καταρτισμένα, μέλη της να συζητούν επί του αντικειμένου: Τη μουσική. Επίσης εκεί ήταν η μοναδική φορά που άκουσα το «δάσκαλο» να προτρέπει τους «μαθητές»: Διαβάστε! Αν σε ρωτήσει αύριο κάποιος «αυτό γιατί το λες έτσι;» τι θα του απαντήσεις; Επειδή έτσι το λέει ο δάσκαλός μου; Κι αν αυτός σου πει: «μπορεί, αλλά ο δάσκαλός σου τα λέει λάθος» τότε; Διαβάστε, για να μάθετε γιατί λέτε έτσι αυτό που λέτε κι όχι γιατί σας το λέω εγώ έτσι!

Και πάντα μας παρέπεμπε και μας οδηγούσε στις πηγές, πολλές φορές αναλαμβάνοντας ο ίδιος και το κόστος των όποιων αντιγράφων χρειαζόμασταν. Τέλος.

Βέβαια, τα τριάντα χρόνια της χορωδίας δεν πέρασαν ρόδινα και μέσα σε άκρατες δόξεις, χωρίς να χρειαστεί «ν' ανοίξει μύτη». Μόνον τα άκαρπα δένδρα δεν λιθοβολούνται. Δεν χρειάζεται πιστεύουμε επεξήγηση η άποψη μας ότι ζούμε στη χώρα που μαζί με τα, κυρίως ιστορικά, εύσημα κατέχει και τον τίτλο της μητρόπολης της μισαλλοδοξίας. Όσον δε αφορά στο χώρο της τέχνης... από αρχαιοτάτων χρόνων (και αυτό). Η Ελληνική Βυζαντινή Χορωδία δεν θα μπορούσε επί ένα τρίτο του αιώνα να παρενοχλεί το μερίδιό της στη μισαλλοδοξία, άλλοτε ως σύνολο και πολύ συχνότερα με τη μορφή προσωπικών επιθέσεων κατά του δημιουργού της. Αρχής γενομένης ήδη από την ίδρυσή της. Η Αγ. Ειρήνη της οδού Αιόλου ήταν ο πρώτος χώρος δοκιμών της. Κι επειδή η ΕΛ.ΒΥ.Χ. τολμούσε να μην ακολουθεί τη βλακώδη και στρεβλή πλην εποχιακά politically correct γραμμή των τριφωνιών και των γελοίων «εναρμονίσεων» του Σακελαρίδειου ύφους, έβρισκε την εκκλησία κλειδωμένη την ώρα της προγραμματισμένης πρόβας. Κάτι που βέβαια στάθηκε συχνά ωφέλιμο για τους περαστικούς, που είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν ζωντανά την πρόβα που μοιραία πραγματοποιούνταν ... στα σκαλιά του ναού. Τα χειρότερα όμως ήρθαν όταν η χορωδία άρχισε να αποκτά κύρος και να παραδοσιμολογεί διεθνή καριέρα. Τότε ξύπνησαν όλοι οι «θεματοφύλακες της παραδόσεως και του ύφους» που εκ γενετής κοιμόντουσαν, και το μόνο που τους απασχολούσε ήταν να μοσχοπουλήσουν τις υπηρεσίες τους σε εθνικο-λατρευτικές εμποροπανηγύρεις, και εντόπισαν τον «εχθρό» του οποίου η ύπαρξη τους έδινε την ευκαιρία να «παρέμβουν» κριτικά, μια που η ικανότητά τους να παρέμβουν μουσικά δεν τους διευκόλυνε ιδιαίτερα. Ακόμη μέχρι και την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές όλοι αυτοί οι Ακρίτες και Υπέρτρανοι όπως αρέσκονται να αυτοαποκαλούνται, αντί να κοιτάξουν να μορφωθούν στο ελάχιστο, απλά βάζουν... στου Καραγκιόζη το γάμο... Προσωπικά μια ερώτηση έχω να υποβάλλω: Μα καλά, δεν ακούτε;

Στον ιερό πόλεμο εναντίον του Αγγελουπούλου και των «Αγγελουπουλακίων» πολλά φαιδρά επεισόδια έχουν διαδραματιστεί. Επεισόδια που σπανίως αφίστανται της μουσικής. Εκεί δεν μπορούν να ειπωθούν και πολλά... Πλήθος λίβελων έχουν κατά καιρούς δημοσιευθεί, κατάλληλοι για να γελάσει ο κάθε πικραμένος. Κατηγορίες για κατασκοπία (τι πάει και κάνει κάθε τόσο η χορωδία στο Ισραήλ, το ότι τη ζητάει ο Πατριάρχης να συνάλλουν στον Πανάγιο τάφο δεν είναι αρκετό), για αιρετικές απόψεις (τόσα ταξίδια και συγχρωτισμός με τους αλλόδοξους, τους «αβάφτιστους» δεν μπορεί...) και άλλα τινά που αν γραφούν όλα, θα πιστέψει κανείς ότι τους παρακινούν πονηρά προβοκατόρικά διαολάκια. Για την ταμπακιέρα – μουσική όμως πολύ λιγότερα. Κάτι ψελλίζεται περί ασέβειας προς «το Πατριαρχικόν ύφος» του οποίου, παρεπιπτόντως, η ταυτότης ερευνάται, κάτι για αλλοίωση του Αγιορείτικου ύφους... Τραγέλαφος; Τη δεκαετία του '70 η κατηγορία ήταν ότι «πάνε να μας φέρουνε τα καλογερίστικα εις τας Αθήνας», ενώ τη δεκαετία του '90 και ένθεν «αυτή η ομάς άλωσεν, κατόπιν επιμόνου και συστηματικής βεβαίως πολιορκίας, επόρησεν την Ι.Μ.Βατοπαιδίου και έχοντας αυτήν ως ορμητήριον επιβουλεύεται και τας υπολοίπους Μονάς όπως κατορθώσει να επιβάλει το ύφος της εις αυτές». Καμιά φορά ακούγονται και κάτι ανυπόστατες θεωρητικολογίες, περί του συστήματος, των έλξεων, των διαστημάτων, αλλά αυτά κρατούν λίγο, προφανώς γιατί δεν πείθουν ούτε αυτούς που τα ισχυρίζονται. Έτσι λοιπόν η ΕΛ.ΒΥ.Χ. «με τη συνεπικουρία των Μ.Μ.Ε. τα οποία έχουν επίσης αλώσει, αλλοιώνει συστηματικά το περιεχόμενον της εθνικής ημών μουσικής» και άλλα ευθυμογραφήματα... Τα προαναφερθέντα περί, φόρμας, ρυθμικής αγωγής, μελέτης και ορθής απόδοσης, έρευνας στις πηγές κλπ. παραμένουν φιλά γράμματα για μεγάλη μερίδα του χώρου και δεν πέφτουν ηχηρά στο τραπέζι. Δεν κάνουν θόρυβο και οι σύμμαχοι αφεντάδες κληρικοί δε σκαμπάζουν από τέτοια... Το ξαναλέμε, μητρόπολη της μισαλλοδοξίας. Αυτή τη φορά και με μητροπολίτη. Παρ' όλα αυτά όμως η ΕΛ.ΒΥ.Χ. συνεχίζει να παράγει έργο και να μην επαναπαύεται στην παγκόσμια αναγνώριση της οποίας ήδη χαίρει κι ευχόμαστε να συνεχίσει για πολύ ακόμη. Όσο για τους «φυλάσσοντας Θερμοπύλας» με όπλο το σκουπόξυλο των αφορισμών, είναι κι αυτοί μέλη του οικοσυστήματος. Καλώς υπάρχουν και αυτοί, ώστε ο «έχων ότα ακούειν», να δύναται να ακούσει τις μεν και τις δε μουσικές ερμηνείες και επιστημονικές τεκμηριώσεις και να κρίνει.

Ποιος είναι τόσο αφελής ώστε να ισχυρισθεί ότι η υπόθεση της έρευνας, ερμηνείας και παρουσίας οποιουδήποτε μουσικού ρεύματος αποτελεί εργολαβία κάποιων;

Το μόνο βέβαιο είναι πως η ιστορία δεν γυρνάει πίσω. Η Ελληνική Βυζαντινή Χορωδία και ο Λυκούργος Αγγελόπουλος, γράφουν εδώ και πολλά χρόνια το δικό τους κεφάλαιο.

Γιώργος Κυριακάκης

kyriakakisgiorgos@gmail.com